

Resumé

Denne afhandling undersøger, hvornår danske domstole kan, bør eller skal udøve officialvirksomhed i dispositive, tvistige civile retssager om private retsforhold med henblik på at undgå at fastslå en materiel retsstilling, der indebærer et strafbart forhold eller i øvrigt er i strid med ufravigelig ret. Sådant officialvirksomhed kan navnlig bestå i 1) afvisning af sagen *ex officio*, 2) inddragelse af (påstande og) anbringender, »som ikke kan frafaldes«, *ex officio*, 3) anvendelse af ikke-påberåbte retsregler, 4) materiel procesledelse og 5) vejledning. Afhandlingen operer med en sondring mellem *umiddelbar* påvirkning af sagen, som består af de tre førstnævnte former for indgriben, hvor retten påvirker processtoffet uafhængigt af parterne, og *middelbar* påvirkning af sagen, som består af de to sidstnævnte former for indgriben, hvor retten påvirker processtoffet via parterne. Umiddelbar påvirkning behandles i kapitel 4, mens middelbar påvirkning behandles i kapitel 5.

En del af undersøgelserne i de to kapitler (kapitel 4, afsnit 2-4, og kapitel 5, afsnit 2-3) angår, hvad der kan udledes af de gængse retskilder om, hvornår domstolene kan, bør eller skal udøve sådan officialvirksomhed. Da det kan konstateres, at reglerne er uklare eller skønsmæssige, og da de gængse retskilder ikke i alle tilfælde giver et tilstrækkeligt billede, har det været nødvendigt også at søge mod andre retlige argumenter.

Som retligt argument er bl.a. inddraget de officialbeføjelser/-forpligtelser, som EU-Domstolen har udviklet på forbrugerbeskyttelsesområdet. Analysen af disse EU-regler inddrages i undersøgelsen af de danske regler om officialvirksomhed, og de er derfor undersøgt i kapitel 3 inden undersøgelsen af de nationale danske regler om officialvirksomhed. Her er undersøgt, hvilke officialbeføjelser/-forpligtelser i relation til processtoffet EU-retten pålægger nationale domstole i individuelle, tvistige civile retssager på forbrugerbeskyttelsesområdet, og hvad der har begrundet disse.

Ud over de nævnte EU-officialbeføjelser/-forpligtelser er, med henblik på at identificere retlige argumenter, undersøgt, hvilke formål, hensyn og retsprincipper der er i spil, og om der i den juridiske teori er givet bud på, hvordan domstolenes rolle hensigtsmæssigt kan udøves og udformes, og hvordan der eventuelt kan bygges videre på sådanne teoretiske overvejelser. Disse retlige argumenter er inddraget i tværgående analyser i kapitel 4, afsnit 5, og kapitel 5, afsnit 4. Det er min opfattelse, at det navnlig er i disse afsnit, at afhandlingens væsentligste bidrag til retsvidenskaben med ny viden ligger, om end visse aspekter af de dér behandlede underspørgsmål naturligvis allerede har været undersøgt og overvejet i anden litteratur o.l.

Kapitel 1 indeholder en introduktion til afhandlingens tema, bemærkninger om forskningsbehovet, forskningsspørgsmål, afgrænsning og metodeovervejelser, og *kapitel 2* angår nogle grundlæggende begreber og principper.

I *kapitel 3* om de EU-retlige regler for officialvirksomhed på forbrugerområdet har undersøgelserne vist, at der synes at kunne konstateres en model for officialvirksomhed, der bærer en række fælles karakteristika. Der må her både for så vidt angår officialbeføjelsernes/-forpligtelsernes indhold og begrundelse sondres mellem, om de følger af ækvivalensprincippet eller af effektivitetsbetragtninger. For *indholdet* af officialbeføjelsernes/-forpligtelserne, se navnlig afsnit 3.1.9. For *begrundelsen* for officialbeføjelsernes/-forpligtelserne, se navnlig afsnit 3.2.7.

I *kapitel 4* om umiddelbar indgriben konstateres det, at domstolene kan foretage de omhandlede former for officialvirksomhed, men at betingelserne ikke er helt klare. Domstolene kan dog normalt anvende ikke-påberåbte retsregler. Undersøgelserne har vist, at det, der gør, at domstolene *kan* afvise, navnlig må være karakteren og styrken af de underliggende (samfunds-/tredjeparts)interesser, og det, der gør, at de *kan* inddrage anbringender, »som ikke kan frafalde«, navnlig må være parternes manglende materielle rådighed over det pågældende forhold. Umiddelbar indgriben bør dog ikke kunne være rettet mod krav, der ikke er fremmet af parterne i sagen. Der synes ikke at kunne identificeres pligt til at indlede en behandling af et spørgsmål, der potentielt kan påses ex officio, f.eks. ved at iværksætte undersøgelser heraf, eller ex officio at inddrage og pådømme et forhold, der kan påses ex officio. Derimod forekommer det mere nærliggende, at domstolene må have et skøn i begge henseender. Der peges på flere momenter, der kan have betydning i den sammenhæng, og det vil være nærliggende, at domstolene afvejer, om der er proportionalitet mellem domstolens umiddelbare indgriben og de ulemper, dette måtte have. Det kan overvejes at operere med en tankegang om »det mindre først«, så middelbar påvirkning, som er mindst indgribende for parterne og retten selv, først forsøges, og umiddelbar påvirkning kun anvendes, hvis middelbar påvirkning er forsøgt uden held eller findes konkret uhensigtsmæssig.

I *kapitel 5* konstateres det, at domstolene forekommer at have et bredt skøn til at udøve materiel procesledelse eller vejledning med det ovenfor nævnte formål, hvorimod der ikke kan identificeres en pligt til det. Da der er tale om et skøn, har det været relevant at undersøge, hvilke momenter og hensyn, der kan påvirke skønnet. Da dette ikke er klart ud fra de gængse retskilder, har undersøgelsen også rettet sig mod andre retlige argumenter. Undersøgelsen har peget på en række hensyn og momenter, der kan påvirke domstolens skøn. Heraf er der enkelte hensyn og momenter, hvis relevans afhænger af, om der er tale om ufravigelig eller fravigelig materiel ret. Der synes samlet set at være gode grunde til i højere grad at udøve materiel procesledelse og vejledning i relation til spørgsmål, der angår ufravigelig ret, end spørgsmål, der angår fravigelig ret. Dette må afhænge af styrken af de relevante samfundsmæssige hensyn og (forudsat det anerkendes) det sociale/lighedsfremmelses-hensyn til fordel for svage parter præge skønnet. Der synes desuden at være gode grunde til at udøve middelbar indgriben om forhold, der egentlig synes at skulle påses umiddelbart, men hvor det f.eks. er uklart, om det er indispositivt. Dette må afhænge af styrken af de relevante samfundsmæssige hensyn også præge skønnet.

Kapitel 6 samler trådene fra de foregående kapitler og der reflekteres over undersøgelsens fund. Der fremsættes også nogle retspolitiske overvejelser og anbefalinger i lyset af undersøgelsens konklusioner.